

**Образованието за развитие в
българската среда -
възможности и необходимост.
Основни принципи и
успешни практики в България**

Автори:

Лилия Кръстева (Център за приобщаващо образование)

Люба Батембергска (Фондация “С.Е.Г.А. – Старт за ефективни граждански алтернативи”)

Надя Бонева (Българска платформа за международно развитие)

Росица Бонева (Българска платформа за международно развитие)

Боряна Кръстева (графично оформление)

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на проект TRIALOG IV, който е съфинансиран от Европейския съюз и Австрийската агенция за развитие.

Съдържанието на документа не отразява официалната позиция на Европейския съюз или Австрийската агенция за развитие. Отговорност за съдържанието на този документ носи единствено Българската платформа за международно развитие, в качеството си на бенефициент по проект **„Укрепване на дейността на работната група (РГ) за „Образование за развитие и повишаване на осведомеността“ (DEAR) на Българската платформа за международно развитие (БПМР).**

Повече информация за проекта може да намерите на уебсайта на БПМР:

www.bpid.eu

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	2
Началото на проблемно – базираното образование	4
Характеристики и насоки на Образованието за развитие и на Глобалното образование	8
Основни концепции и идеи, с които работят Образованието за развитие и Глобалното образование	11
Методи използвани от Образованието за развитие и от Глобалното образование	14
Възможни форми на включване на теми от Образование за развитие и Глобално образование в учебния процес, опит от ЕС	16
Сътрудничество за развитие	19
Значение на Образованието за развитие и повишаване на осведомеността за ЕК	21
Глобалното образование и Образованието за развитие във формалното училищно образование в България	23
Промените в образователната система	30
Добри практики за популяризирането на Образованието за развитие и Глобалното образование в България	34
Изводи	44
Заклучение	45

Въведение

Образованието в България днес и новата глобална реалност - необходимост от нов подход към знанието в училище

Днес, когато мащабът на екологичните, икономическите, политическите, социалните проблеми е глобален, е необходимо да поставим всичко случващо се и научено именно в световен контекст. Морен¹ определя глобалното и като повече от контекст, а именно цялото, заедно с неговите части, организацията на връзките, които съществуват между отделните части и между тях и цялото.

От друга страна, едно от основните предизвикателства пред учениците и младите хора е необходимостта от умения за работа с голям обем от информация, до която те днес имат достъп чрез новите информационни технологии. Предизвикателство е нуждата от разбиране на общата картина, в която информацията е разположена, или иначе казано разбирането на глобалното и многоизмерното. Изолираното знание не е достатъчно само по себе си, така както беше преди няколко десетилетия. За да бъде наистина полезно, е необходимо то да бъде поставено в контекст.

За разпознаването и разбирането на проблемите в света, за организирането им, ние имаме нужда от промяна в начина на учене и систематизиране на знанието, което притежаваме и до което имаме достъп. Проблем на образователната система в този смисъл е все още частичният, фрагментарен, йерархичен тип знание, който не отговаря на актуалните проблеми, които са мултидисциплинарни, транснационални, променящи се, спрямо мястото и времето. Ученето днес не помага на младите хора да обхванат контекста в неговата цялост.

В такава обществена и училищна среда настоящото проучване започва дискусия за мястото и ролята на Образованието за развитие и на Глобалното образование в българското училище.

¹ Морен Едгар, Седем комплексни урока от образованието на бъдещето, 1999, Юнеско.

Проучването е насочено към учители, директори на училища, образователни експерти и обучители. То цели да запознае работещите в сферата на образованието с принципите, основните концепции и методи на Образованието за развитие и Глобалното образование. Проучването е изготвено от експерти от граждански организации, които от години популяризират, активно обучават и разработват ресурси в сферата на Образованието за развитие и Глобалното образование, както за формален, така и за неформален тип обучение. То е резултат от практиката и отразява особеностите на българската реалност.

Проучването се състои от три части. Първата част представя произхода на Образованието за развитие и на Глобалното образование, мястото им в Европейския съюз и без да претендира, че предоставя насоки за преподаване, проучването се стреми да положи основата за следващо формиране на минимални стандарти за преподаване на теми от глобален характер. Втората част прави преглед на настоящата и проектната законова рамка, както и на действащите ДООИ по отношение на вече застъпени теми от Образование за развитие и Глобално образование в отделните предмети, на липсата на такива и на възможности за включването им. Третата част предоставя информация за основни действащи лица на европейско ниво. Тя обединява и няколко от добрите практики за Образование за развитие и Глобално образование на граждански организации, реализирани в България и предоставя информация за налични обучителни ресурси.

Началото на проблемно – базираното образование

В началото на 20 в. в страните от Западна Европа се формира нова идея за училищното образование, която засяга темата за международното разбирателство и за необходимостта развиващите се общества да бъдат подпомогнати, за да подобрят начина си на живот. По-късно през десетилетията образователните теми се разгръщат и се поставят нови акценти - знание за света, знание за глобалните процеси, формиране на критично мислене, възпитаване на ценности. Движещите сили в процеса са, от една страна гражданският сектор, който работи в тези области и цели изграждане на обществена подкрепа, а от друга самите учители, които се стремят да отговорят на обществените нагласи и да предоставят адекватен тип знание². Тези нови типове образование са преди всичко Образованието за развитие и Глобалното образование. В допълнение на международните теми, в училище започват да се дискутират и други актуални проблеми, оставали встрани от учебната програма - устойчиво развитие, човешки права, мир, гражданските умения. Общото между всички тях е актуалността на темите и това, че те следват развитието и интереса на обществото и на предизвикателствата в различни обществени сфери. Тези теми в училищното образование биват обединени в един общ термин, проблемно базирано образование.

Тук накратко представяме някои определения за проблемно базиран тип образование.

Образование за устойчиво развитие

Според Панела на Образованието за устойчиво развитие образованието за устойчиво развитие е онзи тип образование, който учи младите хора, общностите, бизнеса и правителствата днес и в бъдеще как да водят устойчив начин на живот, като им дава разбиране за това кои са икономическите, социалните и екологичните проблеми.

Образование за мир

Образованието за мир се занимава с друг конкретен световен проблем - световния мир, както в тесен смисъл на ненасилие и разрешаване на конфликти,

---

² Хикс, Дейвид, Различни погледи, произход на Глобалното образование, Обединеното Кралство, 2008, Представяне пред Конференцията по Образование за устойчиво развитие.

така и в по-широк смисъл на толерантност и приемане на различията. Образованието за мир може да се занимава и с проблеми в социалната сфера, които водят до страдание и са своеобразна форма на насилие, като например епидемии от глад, или расизъм.

Образование за човешки права

Образованието за човешки права има за своя основа Всеобщата декларация за правата на човека, свързаната с нея Конвенция за правата на детето и други правозащитни документи, приети от международната общност. Образованието за човешки права цели децата и младите хора не само да бъдат информирани, но и самите те да бъдат активни при спазването и съблюдаването на човешките права от другите.

Гражданско образование и Глобално гражданство

Гражданското образование се занимава със знанията и уменията, които са необходими за упражняване на правата и задълженията на членовете на обществото, като граждани. С развитието на образователни парадигми, които ангажират в съпричастност и чувствителност към другите в света, гражданските компетентности започват също да се разширяват и отвъд границите на националните държави.

Глобално образование

Глобалното образование, по определение на Съвета на Европа, е образование, което отваря ума и сърцето за взаимовръзките и приликите, които съществуват между хората и общностите по света. То дава на младите хора, от които зависи бъдещето, знанията, уменията и ценностите, които ще им помогнат да направят бъдещето на света справедливо и споделено.

Образование за развитие

Образованието за развитие се оформя като идея през 60-те години. Определението е на британската Асоциация за образование за развитие. То изследва отношенията между хората, живеещи в развитите страни и тези, живеещи в развиващите се страни, като им позволява да разберат връзките, които съществуват между всички хора по света. Стремейки се да достигне до първопричините за даден

проблем в развитието, то помага да разберем по-добре икономическите, социалните и политически процеси в световен мащаб, които определят и нашия живот. Образованието за развитие допринася за формиране на умения за критично мислене, за общуване и съвместна работа за промяна към справедлив свят. Образованието за развитие преди всичко се обосновава с ролята на страните като донори.

Разликата между Образование за развитие и Глобално образование

Често се смята, че Образованието за развитие и Глобалното образование обединяват в себе си всички видове проблемно-базирано образование, тъй като и Образованието за развитие, и Глобалното образование се занимават и изследват едни и същи теми - бедност и социална справедливост, културно многообразие, човешки права, устойчиво развитие, мир и разрешаване на конфликти. Идентични са и методите на обучение. Въпреки това има разлика и тя е в подхода към разглежданата тема. Образованието за развитие представя даден проблем и дискутира причините и решенията за него, например неравенство и възможни начини за неговото преодоляване. Акцентът при Глобалното образование се поставя върху изследване на взаимовръзките, които съществуват между държави, общности, хора в глобална обществена среда и върху уменията на младите хора да действат съобразно знанията, които имат за тези взаимовръзки и да бъдат глобални граждани. Тъй като образованието е неизменно свързано със и е пряко отражение на обществените процеси, можем да определим Образованието за развитие като предшестващо хронологически и идейно Глобалното образование. Глобалното образование е следващ етап за Образованието за развитие. То отразява промяната в обществената нагласа, която измества центъра си от политиките за развитие, насочени към развиващите се страни, към глобалните процеси, които имат както положителни, така и отрицателни последици и засягат еднакво всички държави и хора.

В отделните страни дефинициите Образование за развитие и Глобално образование се различават, макар и незначително от тук посочените. Всяка образователна система е приела определение, което най-добре отговаря на местните особености на образованието, като разбира се определението се вписва в широките рамки на

дискутираните вече дефиниции. Важно е да се отбележи, че дефинициите са отворени и гъвкави и могат да бъдат адаптирани съобразно местната необходимост.

Имайки предвид тези аргументи, предлагаме в настоящия документ Образование за развитие и Глобално образование да се разглеждат като определения за типове образование, които представят сходни теми и използват идентични методи, без да искаме да пренебрегнем съществуващата разлика между двете.

С цел да очертаем основните рамки, в които се движат и Образованието за развитие и Глобалното образование, представяме основни характеристики, основни концепции и основни методи на преподаване за Образованието за развитие и за Глобалното образование.

Характеристики и насоки на Образованието за развитие и на Глобалното образование

През десетилетията изследователите Пайк и Селби³ и Хикс⁴, дискутират основни характеристики на Образованието за развитие и на Глобалното образование. Тук сме обособили пет основни принципни блока, или насоки, които характеризират преподаването на двата типа образование.

Тематична насока

Темите, които Образованието за развитие и Глобалното образование разглеждат, могат условно да бъдат обединени в четири основни групи, а именно: бедност и социална справедливост, човешки права и културно многообразие, мир и конфликти и околна среда. Това, разбира се е условно разграничение, освен тези теми има и други, които са също от интерес за Образованието за развитие и за Глобалното образование. Необходимо е в час учениците да научават различни примери за всеки от тези проблеми, както и за техни решения. Важно е да се разбере, че при обсъждане на проблемите, било в клас, било в неформална среда, е необходимо да бъде избегнато чувството за безнадеждност, което би могло да се създаде у учениците, докато се дискутират трудности и предизвикателства, с които се сблъскват хората в различни общности по света. Крайната цел на образователната парадигма е точно обратната - младите хора да получат увереност, че решение на всеки от проблемите може да бъде намерено и че зависи от нас да прилагаме нови идеи, които да подобряват живота на хората. Учениците трябва да осмислят глобалните взаимовръзки в света днес, поради които ежедневието им избор би могъл да има последствия за други хора някъде по света и това тяхно знание трябва да придобие реално измерение при техните действия.

³ Пайк и Селби, Глобален учител, глобален ученик, 1988, Ходър и Стротън.

⁴ Хикс, Дейвид, Различни погледи, произход на Глобалното образование, Обединеното Кралство, 2008, Представяне пред Конференцията по Образование за устойчиво развитие.

Пространствена насока

Пространствената насока на Образованието за развитие и на Глобалното образование е друга основна характеристика.

Докато преподават материал по своя предмет

или докато обсъждат актуални проблеми в часа на класния, учителите, заедно с учениците, обследват и връзките, и зависимостите между местното и глобалното, националното и световното. Когато е възможно, учителят поставя проблемите в глобален контекст, но, чрез темите и проблемите, които разисква с учениците, се стреми да създаде също така разбиране у тях, че промяната започва от местното, или от националното и се простира до онова, което се намира отвъд нашите граници. При това, посоката на влияние не е едностранна, влиянието се упражнява едновременно от всички нива, онова което е местно, би могло да е с глобално значение, и обратното, глобалното почти винаги засяга националното и по този начин пряко всеки гражданин. Създаването на връзка между местния и глобален контекст изисква и изграждане на мрежи от контакти. Те се превръщат все повече в елемент на Образованието за развитие и на Глобалното образование.

Едновременно с това, контекстуализирането на знанието е другият съществен елемент на пространствената характеристика. Ние трябва да разберем и да анализираме фактите, които се отнасят конкретно към ситуацията в общността, на която искаме да помогнем. Тази ситуация е необходимо да бъде поставена в световния контекст, за да бъде по-добре разбрана.

Времева насока

Тази характеристика предполага, че съществуващи днес предизвикателства и проблеми се разглеждат с отношение към миналото и с търсене на желани и на нежелани развития на даден проблем в бъдещето. Задаване на въпрос от учителя:

„Какъв ефект в бъдещето би имало решение взето днес” и търсене на отговори от страна на учениците е ключов елемент при преподаване на теми от Образованието за развитие и от Глобалното образование. Образователните парадигми се стремят да възпитат младите хора да си задават подобни въпроси при всички свои действия, които имат значение не само за тях самите, но и за общността.

Формиране на солидарно отношение

Образованието за развитие цели учениците да разберат, че обществото не се ограничава само с нашия квартал, нашия град или нашата страна, а че включва целия свят и цялото човечество. По този начин, то изгражда солидарно отношение. Солидарността е синоним на нашата всеобща отговорност към всички, тези от Глобалния Север - за тези от Глобалния Юг, както и тези от Глобалния Юг - за тези от Глобалния Север.

Преподаването като процес

Тази последна от основните характеристики на Образованието за развитие и на Глобалното образование се отнася към методологията на преподаване. Преподаването е процес на равнопоставен обмен на знания, който се случва при взаимно уважение между учителя и ученика. Това предполага активното участие на ученика при разглеждане на теми и дискутиране на проблеми от Образованието за развитие и от Глобалното образование. От ключова важност тук е ученикът да проявява критичност при събиране на информация, както и творчество при представянето ѝ пред класа. Едновременно с изграждане на такива умения, преподаването на Образование за развитие и Глобално образование помага за формиране и на умения за работа в екип, за зачитане на мнението на другия, а така също и граждански умения у младите хора.

Основни концепции и идеи, с които работят Образованието за развитие и Глобалното образование

Основните концепции са обединени в три категории, които формират Образованието за развитие и Глобалното образование: знания, умения и ценности.

Знания

Бедност и социална промяна

Бедността е концептуализирана не само като икономическа бедност, но и като липса на здравни услуги, ограничен достъп до образование, липса на възможност за свободно изразяване на мнение. Образованието за развитие и Глобалното образование насърчават пълно участие на всички граждани в премахването на световната бедност, както и в борбата срещу социалното изключване. То цели да постигне по-справедливи и устойчиви икономически, социални, екологични национални и световни политики, базирани на принципите за човешките права.

Взаимосвързаност и глобално гражданство

Идеята за взаимна свързаност е в основата на разбирането за глобалното. Хората по света са свързани помежду си по различни начини, които не могат да бъдат ограничени от условни политически граници между държавите. Развитието на технологиите и на транспорта станаха двигатели на обмен в глобален мащаб.

Но взаимната свързаност няма само материално изражение като размяна на стоки и капитали, тя има и екологично измерение – замърсяването в една част на света рефлектира в климатични промени другаде, идейно измерение – потокът от информация и обменът на идеи не може да бъде ограничен от географските граници, ценностно измерение – ценности като свобода на словото, демокрация, равенство, придобиват все повече универсално значение. Глобалното образование прилага холистичен подход при разглеждане на темите и проблемите.

Основни понятия от обществено значение

Образованието за развитие и Глобалното образование дават знания за основни идеи, свързани с развитието на обществото като човешки права, демокрация, добро управление, честна търговия, мирно разрешаване на конфликти.

Знания за прилики и различия между културите

В днешния отворен свят на комуникации учениците все по-рано и по-лесно се срещат с други култури. Образованието за развитие и Глобалното образование, а сред проблемно базираното образование особено Интеркултурното образование, имат за цел да стимулират дискусии сред учениците за други общности и култури, като акцентират върху приликите и различията. Опознаването на други култури е свързано с изграждане на умения за чувствителност към представите и знанията основани на стереотипи и предразсъдъци. Целта е учениците да бъдат провокирани и да могат да осъзнаят както общото, така и различията между хората, и да осмислят собствените си предразсъдъци. Дискутират се понятия като миграция, расизъм, ксенофобия, човешки права, толерантност.

Умения

Формиране на критично мислене и умения за обработване на информация

Образованието за развитие и Глобалното образование насърчават ученика да проучва и сам да търси знания, но също така развиват умения в него да бъде критичен към информацията, да я разглежда с отворено съзнание и да я анализира, като има предвид, че има различни гледни точки. Анализът и синтезът на информацията са от ключово значение.

Установяване на причинно-следствените връзки

Разглежданите проблеми са представени в дълбочина и цялост. Учениците се научават да не търсят опростенческо разбиране, а да проследяват първопричините, последствията и взаимовръзките.

Сътрудничество и работа в екип

Разглежданите от Образованието за развитие и от Глобалното образование проблеми предполагат сътрудничество както между хората, така и между отделни общности и държави. Образованието за развитие и Глобалното образование насърчават именно сътрудничеството и разбирателството за постигане на общи цели. Екипната работа е и един от основните методи на обучение.

Умения за межкултурно общуване без стереотипи

Принципът е част от концепцията на Глобалното образование, а също и на Интеркултурното образование, които се стремят не само да насърчат, но преди всичко да зададат основни умения за общуване между хората от различни култури. В този контекст, образованието изгражда чувствителност към предразсъдъци и стереотипи.

Емпатия

Този нов тип образование цели да помогне на учениците да разберат мнението и гледната точка на другия, без задължително да ги приемат за свои.

Ценности

Образованието за развитие и Глобалното образование е активен обучителен процес, основаващ се на ценности като солидарност, равенство, толерантност, отговорност и сътрудничество. То позволява на хората да преминат от ниво на осъзнатост на международните приоритети за развитие и устойчиво човешко развитие, през разбирането на причините и ефектите на световните проблеми, към лично включване в процеса и информирани действия.

Методи използвани от Образованието за развитие и от Глобалното образование

Методите, които Образованието за развитие и Глобалното образование използват, са интерактивни, основани на активен обмен на знания и открито споделяне на различни мнения между всички участници в обучителния процес. Методите се прилагат най-ефективно при работа в по-малки групи, където учениците имат възможност да се изразяват свободно. Именно в малката група те могат да покажат и своите качества на модератори, или на лидери на група, или на презентатори, или просто на анализатори по зададен казус.

Интерактивният подход помага на ученика не просто да запомни информацията, а да я разбере и приеме, в този смисъл ученето е и емоционален, а не само мисловен процес. Интерактивните методи стимулират любознателността на учениците и насърчават споделянето на идеи. В резултат от използването на такива методи, децата са по-мотивирани да се изявят, те научават повече и придобиват нови умения като критично мислене при боравене с нова информация, комуникационни умения - публично говорене, оформяне на постер и др.

При Образованието за развитие и Глобалното образование от ключова важност е учениците да могат да анализират ситуацията, като отговарят на въпроси „какво“ и „защо“, вместо да получават готови отговори. Следващата стъпка към разбиране на съответния проблем е синтезирането на знанията в цялостна картина. Интерактивните методи са отлична възможност за изпълняване на този процес.

Форми на интерактивно преподаване

Най-често използваните форми са решаване на казуси, дебати, презентации, ролеви игри.

Като *казус*, може да се представи всяка една задача, която се отнася към съществуващ проблем и търси неговото решение. В малки групи учениците анализират наученото и предлагат решения. Освен, че затвърждават знанията си по проблема, учениците развиват аналитично мислене и екипна работа.

Дебатът дава възможност учениците да формулират и защитят своето мнение по даден проблем. Развива умения за формулиране и излагане на теза, включително увод и заключение, но също така увереност при публична изява и култура на говорене, както и умение за зачитане на различно мнение.

Мозъчна атака

Лесна и динамична форма, с която може да се провокира дискусия и да се разбере доколко темата е позната на учениците. Освен чистата устна форма, може да се направи и писмен вариант – облак от думи, или мрежа от думи, които да помогнат на учениците да си представят в обобщена форма онова, което знаят по дадена тема.

Разглеждане на конкретен пример от действителността

За целта е необходимо учителят да разполага с конкретен случай, или лична история на някого, с която да илюстрира даден проблем. Историята може да представи и разрешение на проблема, или учениците могат да бъдат провокирани сами да предложат такова.

Възможни форми на включване на теми от Образование за развитие и Глобално образование в учебния процес

Тези характеристики са централни и отличителни спрямо традиционния подход на обучаване, който учителят има в рамките на учебната програма. Не е необходимо те да присъстват обособено в отделен предмет при обучението на учениците, за да можем да считаме, че учениците наистина са били приобщени към знанията и уменията, които Образованието за развитие и Глобалното образование целят, въпреки, че именно при такова обособяване в учебната програма, резултатите биха били най-пълни. Основните теми и характеристики на Образованието за развитие и на Глобалното образование, които дискутирахме вече, биха могли да бъдат интегрирани при преподаването на предмети от утвърдената учебна програма. По този начин, без да се товари допълнително учебният материал, би могла да се удовлетвори необходимостта обучението в училище да отговаря на променящата се социална, културна, икономическа реалност и чрез предлаганите знания и умения да помага на учениците да бъдат активни граждани в съвременното глобално общество и да възпитават ценности на справедливост, толерантност, емпатия. Разбира се, необходима е предварителна подготовка за включване на тема, която е част от Образованието за развитие или от Глобалното образование в даден урок, както е нужно и време от учебния час, за да може темата да бъде разгледана и упражнена от учениците. Целта е мисленето и интересът на младите хора да бъдат насочени към изучаване на предизвикателствата, с които се сблъскват други общности по света, както и да мислят в контекста на глобалното общество, от което те са част. Интегрирането на глобални теми в утвърдения учебен материал може да бъде оставено изцяло на избора на учителя.

Алтернативно, учителите и директорът биха могли да преценят, че този тип образование с темите, които дискутира, уменията, които създава и ценностите, които възпитава, представлява необходим елемент от образованието на учениците. Тогава училището би могло да обособи отделен предмет, под формата на СИП, ЗИП, или клуб, в който заинтересованите ученици редовно и систематизирано да се занимават с актуални глобални проблеми. Както ще видим във втората част на това изследване, новият закон дава такива възможности, а разработени теми и материали на български език вече не липсват. В този конкретен случай съществуват различни алтернативни начини, чрез които учениците да бъдат въведени в глобалната тематика по забавен и интересен за тях начин. Една такава форма е проектно-

базираното обучение. Учениците работят по конкретен проект, като се срещат периодично, за да планират и след това да изпълняват отделните задачи по проекта. Проектът би могъл да бъде всяка една глобална тема, например справедлива търговия, или борба с ХИВ/СПИН и може да се състои например в организиране на кампания, проучване на пътя на даден продукт и т.н. Друг алтернативен начин е партньорството между училища от различни държави, или дори от различни общности в страната. В този случай учениците обикновено работят онлайн и споделят със своите връстници от училището партньор. В основата стои именно обмен на идеи и знания за културата на другите.

Съществува и друга възможност за интегриране на Образованието за развитие и на Глобалното образование в училище, а именно, възможността за представяне на глобалната перспектива. Вместо работа по конкретна задача, която допълва учебния материал, учителят би могъл да разгледа съответната тема, като поставя и въпроси, които

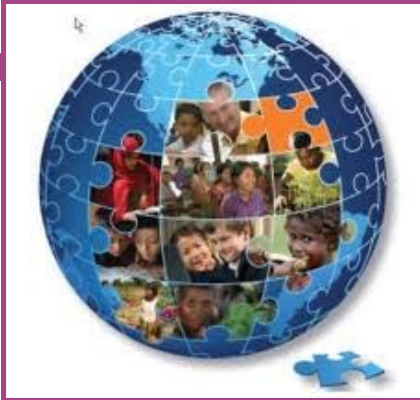
преминават границата на конкретното място или време и така се опитва да направи връзка с друга общност по света, с бъдещето или пък се опитва да засегне даден проблем от гледната точка на отговорността, която ние имаме като граждани. Някои изследователи смятат, че днес е все по-наложително глобалната перспектива да бъде задължителен елемент на училищното образование, като се превърне в хоризонтална тема за всички предмети. В някои страни от ЕС, включително Чехия, нова страна-членка, това дори е включено в закона за образованието.

Глобалната перспектива:

- дискутира теми като взаимна зависимост, бедност и социална справедливост, идентичност и културно многообразие, разрешаване на конфликти, човешки права и отговорности, околна среда;
- поставя акцент върху бъдещето и възможността, която всеки от нас има да променя и определя това бъдеще;
- разглежда обществото и средата в тяхната цялост;
- използва интерактивни методи на обучение, като екипна работа, ролеви игри, дискусии, за да развива умения за ефективно общуване и участие в глобалното общество;
- изгражда умения за търсене на информация, разбиране, критично мислене;
- утвърждава ценности като чувство на справедливост, толерантност, отговорност и позитивно, творческо отношение.

Сътрудничество за развитие

В тази част на проучването сме представили Сътрудничеството за развитие, от което първоначално възниква Образованието за развитие.

До 1980 година много поддръжници на развитието използваха сравнението на икономическите и социални условия на „Юг“ с тези на „Север“ като отправна точка за организиране на дискусии. Развитието и така нареченото недостатъчно развитие са първоначално географски понятия, свързани с много опростено и крайно непрецизно илюстриране на картата на света. В общи линии, страните над Тропика на рака („Северът“) са смятани за богати (независимо дали те принадлежат към „западния“ или „източния“ блок), докато страните под него („Югът“) са смятани за бедни. Широко разпространено е било мнението, че страните нормално преминават от бедни/слабо развити към богати/развити, както и чувството на морално задължение на тези „по-напреднали“ страни да помогнат на „по-изостаналите“, за да постигнат сходни условия на живот. В тази връзка, Северът има задължение да се притече на помощ на Юга, който генерално бе представян в негативна светлина.

Повтарянето на тази нагласа, насочена както към общественото мнение, така и към вземащите управленски решения, е отговорно за създаването на чувство за превъзходство у населението на северните страни („по-напреднали“, следователно „по-добри“) в сравнение с населението на южните страни („по-изостанали“, следователно „по-лоши“). През последните десет или петнадесет години друга идея започна да набира скорост, а именно по-глобалното разглеждане на света, в който има неравенство и несправедливост във всички страни и на всички континенти. Навсякъде има богати и бедни. Това неравенство и тази несправедливост са в резултат на механизма за структурно изключване, които са наложени на целия свят от международните икономически правила и политически институции, работещи така, че властта се държи от малцинство. Множество хора по света нямат равноправен достъп до пазарите (икономическите правила, диктувани от Световната търговска Организация и Международния валутен фонд) или до самото общество (липса на закони за етнически малцинства или хора с увреждания).

В наши дни тези, които се занимават с развитие, описват разделението между богати и бедни като разделение, причинено от изключване. Въпросът не е в това да имаш повече или по-малко в едно общество. Въпросът е дали имаш място в това общество или си изключен от него. В действителност, борбата с бедността трябва да се дефинира като

борба срещу изключването и в полза на включването на местно и глобално ниво. Това означава всеки гражданин, където и да живее, да е част от глобалното общество и да знае, че заедно със своите съграждани е отговорен за борбата срещу изключването, в което се корени всяка форма на неравенство и несправедливост. В контекста на процеса на глобализация, този подход означава, че неправителствените организации, работещи в сферата на международното сътрудничество, трябва да изградят силни връзки и да работят повече с други представители на гражданското общество: обществени и организации на местни общности, професионални съюзи, медии, университети, научни центрове и младежки организации.

Значение на Образованието за развитие и повишаване на осведомеността за ЕК

Според документите на ЕК, посветени на Образованието за развитие и повишаване на осведомеността⁵, Образованието за развитие допринася за намаляване на световната бедност и за популяризиране на развитие от устойчив тип, посредством образователни дейности, които са основани на ценности като човешки права, социална отговорност, равенство между половете, на осъзнаване на неравенството в света и необходимостта от премахването му. Целта на Образованието за развитие, определена от ЕК е всеки гражданин на Европа да има възможност да научи за проблемите на глобалното развитие, да разбере своята роля и своите права и да съблюдава отговорностите си като граждани на взаимосвързан и променящ се свят.

Образованието за развитие и повишаване на осведомеността няма и никога не е имало своя собствена програма. ОРПО е дефинирана в програмите чрез цел 2 както в „Съфинансирането на Европейски неправителствени организации за развитие“ така и в „Неправителствени организации и местни власти в областта на развитие“. Образованието за развитие и повишаване на осведомеността (ОРПО) е позиционирано заедно с помощта за развитие. Един от инструментите, с които ЕС инвестира в повишаване на чувствителността на гражданите на съюз към проблемите навън е програмата „Неправителствени организации и местни власти в областта на развитието“ (която от своя страна спада към програмата „Съфинансиране на Европейските неправителствени организации за развитие“). Приоритетите и целите на ОРПО са ясно обосновани както географско, така и според вида на намеса, заложен в програмата и техните действия са насочени към страните от ЕС (и присъединяващите се страни). То е поставено в тематична програма, чиято главна цел е да подпомага действията за развитие на Юга. Според многогодишната стратегия за периода 2007-2010 година, дейностите в развиващите се страни заемат 82% от бюджетите за тематичната програма, докато действията за ОРПО заемат 14% от бюджета. Следователно, ОРПО е интегрирано във формулировката на политиката за развитие на ЕК.

---

⁵ Виж http://ec.europa.eu/europeaid/infopoint/publications/development/36b_en.htm

Образованието за развитие в Европейските регламенти

Образованието на развитие попада в тези два Регламента на съвета, както следва:

Регламентът на съвета № 1658/98, който дава правна основа на предишната бюджетна линия „Съфинансирането действия на Европейски Неправителствени Организации за развитие“, покриващ оценителния период 1997-2006 година и

Регламентът на съвета №1905/2006, който създава инструментът за сътрудничество за развитие и по-специално Глава 14, която дава правна основа за нова тематична програма „Неправителствени организации и местни власти в областта на развитието“ „Non-State Actors and Local Authorities in Development“.

Регламентът на съвета № 1658/98 от 1 юли 1998 е за съфинансиране на действията с Европейски неправителствени организации за развитие.

Този правен инструмент дава правна база за компонентът образование за развитие (ОР) на програмата и покрива съфинансирането на действия на европейски неправителствени организации за развитие. Документът задава правова рамка, въз основа на която ОР работи. Тази правова рамка очертава целите и приоритетите на програмата с наблягане върху качеството и европейският контекст на проектите, както и координирани и ясно насочени действия.

Регламентът на съвета №1905/2006 създава инструментът за сътрудничество за развитие.

Програмата „Неправителствени организации и местни власти в областта на развитието“ наследява програмите „Съфинансиране на Европейските неправителствени организации за развитие“ и Децентрализираната програма за сътрудничество. Тя е ориентирана повече към участниците, колкото към сектора. Тя подкрепя правото на заинтересованите страни за действие чрез предоставянето на финансови ресурси за собствени инициативи на действащите лица . Според принципът на субсидиарност, залегнал в регламента от 2006 година, програмата подкрепя тези действия, когато географски програми не са подходящия инструмент. Освен това тя допълва подкрепата, която други „секторни“ тематични програми могат да окажат на същите участващи лица, най-вече инструментът за демокрация и човешки права (EIDHR).

Глобалното образование и Образованието за развитие във формалното училищно образование в България

В настоящата част целим да направим кратък преглед на настоящата и проектната законова рамка на българската образователна система, както и на действащите ДОИ по отношение на застъпени теми от глобален характер и възможности, които системата на училищното образование дава за включване на такива.

Към септември 2012 година се подготвят структурни промени в образователната система – приет е на първо четене в Народното събрание проект на Закон за предучилищното и училищното образование, който предвижда редица промени, включително в целите на образованието. Паралелно се подготвят и нови образователни стандарти, които ще променят и образователното съдържание. Тази част ще разгледа действащата нормативна система и предлаганите нормативни промени към 31.08.2012 г. през призмата на Глобалното образование и Образованието за развитие.

Според действащия към 31.08.2012 година Закон за народната просвета (чл. 15 и чл. 16) Държавните образователни изисквания (ДОИ) определят равнището на необходимата общообразователна и професионална подготовка, учебната програма, учебния план, съдържанието на учебниците и на извънкласните и извънучилищни дейности. ДОИ се разработват от Министерство на образованието, младежта и науката. Държавните образователни изисквания са отразени в Учебните програми за отделните предмети и класове, които са изготвени и одобрени от МОМН. Съдържанието на учебниците и учебните помагала задължително отговаря на Държавните образователни стандарти и на учебните програми. Министерството одобрява учебните помагала и учебници, които могат да се използват в училищата. Това става на сесия два пъти в годината, като всеки учебник се оценява от рецензент, назначен от Министерството. Училищата нямат автономия да определят собствена учебна програма. Темите, които се изучават в училищата, се определят от Държавните образователни изисквания и учебната програма. Учителите могат да избират кои учебници и учебни помагала да използват. Автономията на преподаване включва избор на учебници и учебни помагала, избор на съдържание в урока, така че да бъдат постигнати заложените цели и да бъдат усвоени понятията в учебните програми. Учителите могат също така да избират методите на преподаване.

Формално училищно образование

В училище не се изучават като отделни предмети гражданско образование, глобално гражданство или Образование за развитие. Настоящата част изследва кои са допирните точки с Глобално образование и Образование за развитие, включени в учебната програма. За целта са проучени държавните образователни изисквания, свързани с хуманитарните области и учебните програми от I до XII клас.

Анализът показва, че Държавните образователни изисквания и учебните програми не включват образование за развитие и глобално гражданство. Гражданското образование обаче е част от стандарт 4 в културно образователна област „Обществени науки и гражданско образование“. Като част от този стандарт е хоризонтална тема в група от предмети от I до XII клас – роден край, човекът и обществото, история и цивилизация, география и икономика, предметен цикъл философия (право, етика, логика, психология и философия) и Свят и личност.

В стандарта гражданското образование е насочено към овладяване и прилагане на човешките права, съобразени с демократичните закони⁶. В целите на гражданското образование са заложили: усвояване на знания за социални сфери и изграждане на граждански умения; усвояване на общочовешки ценности и на законите на демократичната държава; познания за устройството и дейността на държавата и наднационални обединения; ориентиране в регионални и глобални процеси⁷. Така дефинирани, независимо от пресечните точки с теми, обхванати в Глобално образование и Образование за развитие, липсват основни характеристики на двете образователни теми: критично мислене, изучаване на взаимоотношенията и зависимостите в глобалния свят; усвояване на ценности и умения, които се отнасят не само до упражняване на граждански права в рамките на националната държава, а до заемане на активна човешка и гражданска позиция по проблеми, засягащи света и гражданите в него.

---

⁶ Виж Приложение 4 към чл.4, т. 4 Държавни образователни изисквания за учебно съдържание, стр. 2 http://mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/process/nrdb_2-00_uch_sadarjanie-pril4.pdf

⁷ Пак там

В учебните програми са застъпени отделни теми на Образование за развитие:

- устойчиво развитие;
- глобално гражданство;
- проблеми на бедността;
- международно сътрудничество.

Устойчивото развитие

Темата за устойчивото развитие в държавните образователни изисквания и в учебната програма се разглежда в контекста на опазване на околната среда. Опазването на околната среда е единственият компонент на устойчивото развитие, който е въведен като отделен образователен стандарт. Това е и единственият компонент на Образованието за развитие, на който е обърнато по-специално внимание в учебната програма и се изучава по-широко. В държавните образователни изисквания екологичните проблеми се разглеждат като част от опазването на природните ресурси. Не се правят връзки с останалите компоненти на устойчивото развитие, според дефиницията за устойчиво развитие от Заключителния документ от Срещата на върха на ООН през 2005 година⁸ - икономическо, социално развитие. DOI не разглеждат отделно и компонентите на развитие според План 21 – информация, участие и интеграция.

Понятията за ограниченост на ресурсите и тяхната възобновяемост се въвеждат в V клас⁹. Темата се разглежда като част от предмет География и икономика, стандарт 4 „Оскъдност на повечето природни ресурси, необходимостта от рационалното им използване и опазване на околната среда. Понятията „ограничени и възобновяеми ресурси са резултати от темата „Природни ресурси на Земята“. Очакваните резултати са разграничаване на видовете природни ресурси и изказване на мнение за необходимост от разумно използване на природата. В учебната програма не са заложени връзки с устойчиво развитие, отговорно потребление или други теми от Образование за развитие.

⁸ "interdependent and mutually reinforcing pillars" of sustainable development as economic development, social development, and environmental protection. ☐ World Summit Outcome Document, 15 September 2005

⁹ Виж Учебна програма по география за 5-ти клас, стр. 7

В началния етап и прогимназията не се изучават теми, свързани с Образование за развитие. Връзката между опазване на околната среда и устойчивото развитие е въведена в IX клас.

Таблица 1: Устойчиво развитие

Предмет и клас	Стандарт	Теми в учебната програма
География и икономика, IX клас	Стандарт 4. Изяснява глобалните проблеми свързани с опазването и рационалното използване на природните ресурси и околната среда; познава концепцията за устойчиво развитие	<ul style="list-style-type: none"> • Тема 7, т.4. Знае принципите, целите и значението на устойчивото развитие; • Т. 5. Коментира дейността и ролята на международните неправителствени организации за устойчиво развитие • Въвежда концепцията за устойчиво развитие; • Дава примери за последиците от екологичните замърсявания; • Познава причините за енергийния проблем;
География и икономика, XII клас	Стандарт 1. Оценява концепцията за устойчиво развитие като глобална стратегия	<ul style="list-style-type: none"> • Оценява природните ресурси на планетата като фактор за стопанското ѝ развитие; • Дискутира проблеми свързани с използването им; • Прави изводи за оскъдността на енергийните и минерални ресурси и доказва необходимостта от нов тип развитие; • Прави реферат по темата; <p>Еколого-икономическо развитие на страните от третия свят и на страните в преход:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обяснява степента на развитие на страните от третия свят и на страните в преход; • Обяснява връзката между икономическото развитие и възможността за решаване на проблемите на устойчивото развитие; • Доказва необходимостта от устойчиво развитие; • Проучва документи и участва в дискусии; <p>Регионални различия в качеството на живот:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Разкрива причините за регионалните различия в качеството на живот; • Доказва връзката между качеството на живот и икономическото развитие; • Обсъжда възможностите за преодоляване на проблема чрез устойчивото развитие; • Анализира международни документи по проблема.

Изт.: Министерство на образованието, младежта и науката, www.mon.bg

Глобално гражданство и международно сътрудничество

В начална степен гражданското образование е фокусирано върху националната държава. Разглежда се връзката на България като част от Балканите и Европа. В прогимназиална степен в учебната програма и в образователните стандарти се въвеждат като понятия гражданин на света, както и основни икономически процеси. В тях обаче не са включени проблемите на развитието и солидарността. Едва в XII клас са въведени стандарти, които свързват България със света. Въвежда се понятието „глобално гражданство“ и ролята на България в решаване на глобални проблеми. Понятието „глобално гражданство“ се обяснява като тема в част от урок по Свят и личност в XII клас в рамките на един учебен час. Същевременно знанията и уменията, които са необходими за прилагане на понятието, са слабо застъпени в учебната програма. Гражданското образование е фокусирано върху изграждане на национална и европейска принадлежност и идентичност и опознаване на държавата и Европейския съюз. Сравнително слабо са застъпени и уменията за упражняване на граждански права.

Таблица 2: Глобално гражданство

Предмет	Стандарт
Философия	Познава идеята за "гражданин на света".
	Разбира мястото на България в глобалното развитие.
	Осъзнава значението на глобалните проблеми на човечеството и обсъжда възможните им решения.
	Обосновава идеята за мира като условие за развитие на цивилизацията.

Изт.: Министерство на образованието, младежта и науката, www.mon.bg

Международното сътрудничество се разглежда в контекста на темите: световни конфликти; ограничени екологични и енергийни ресурси; международно сътрудничество; кризи и конфликти. Споменават се и международните организации като актьори в международното сътрудничество. В учебната програма е въведено понятието, но темите, които обхващат Образованието за развитие, световните процеси и изграждането на умения, не са заложиени в учебната програма.

Таблица 3: Международно сътрудничество

Предмет и клас	Стандарт	Тема
География и икономика, IX клас	Стандарт 5. Обяснява принципите на международното сътрудничество и дейността на някои международни организации; прави заключения относно ролята на глобализацията за нарастващата зависимост между страните.	Тема 8. Световни регионални и международни организации Т 1. Обяснява принципите на международното сътрудничество. Т.2. Знае дейността на ООН, ЮНЕСКО, ЕС, НАТО

Изт.: Министерство на образованието, младежта и науката, www.mon.bg

Проблеми на бедността

Проблемите на развиващите се страни са включени при изучаване на континентите и океаните в учебните часове по География и икономика в VI и VII клас. Заложените цели в учебните програми са свързани с формиране и развитие на географска култура и на регионални познания. Проблемите на бедността и развитието са включени при изучаването на континентите Азия, Африка и Южна Америка. Темите се разглеждат през призмата на природните богатства, степента на икономическо развитие и демографските процеси в страните в Южна Америка и Африка. В учебната програма обаче няма връзка с политиката за развитие и ангажиментите за решаването им. Проблемите са засегнати изключително бегло. Това са обаче сферите, в които имат най-силни допирни точки с Образование за развитие и Глобално образование и в които двете парадигми биха могли да се включат.

Таблица 4: Проблеми на бедността

Предмет	Стандарт	Теми
География и икономика, VI клас Модул „Глобални проблеми на съвременността”	Стандарт 3. Разкрива особеностите на континентите и прави изводи за проблемите на населението	Изразява мнение за проблемите на населението – бедност, социални проблеми, борба срещу разпространението на наркотиците
География и икономика, VII клас	Стандарт 3. Разкрива особеностите на континентите и прави изводи за проблемите на населението	Тема 1. Население на Азия, Т.3. Изразява мнение за типични проблеми на населението - висока раждаемост, контрасти в разпределението – пренаселени и рядко населени територии, продоволствен проблем; епидемии; конфликти, унаследени от колониалната ера – военни, религиозни.

Изт.: Министерство на образованието, младежта и науката, www.mon.bg

Анализът на учебната програма и на Държавните образователни изисквания показва, че образованието за развитие не е застъпено като част от училищното образование. Проблемите на „глобалния юг” са разгледани като икономически проблеми, но липсва връзката между държавите и взаимопомощта.

Промените в образователната система

През март 2011 година е публикувана Концепция за основните принципи и иновативни моменти в проекта за нов закон за предучилищното и училищното образование. Концепцията разглежда постиженията и предизвикателствата пред образователната система, залага визията и целите на подготвения закон и на организацията на образованието. Тъй като проектът на Закон все още не е гласуван, проучването се позовава на предвидените промени в концепцията и проследява връзката им с проекта на Закона за предучилищното и училищното образование.

Визията за училищното образование, заложена в концепцията, е илюстрирана с цитат на Жак Делор, който поставя акцент върху ценности, част от парадигмите на глобалното образование и образованието за развитие, а именно развитие на умения за учене, за действие и въвеждане на другите като част от кръгозора на познание¹⁰.

В целите на образователната система са заложили развитие на критическото мислене, умения за събиране и обработване на информация, умения за валидиране на знанията и търсене на знания в Интернет; умения за решаване на конфликти и за вземане на решения. В процеса на обучение са въведени характеристики, използвани при преподаването на Глобално образование и Образование за развитие: ролята на ученика е на активен партньор и субект, генериращ знания; учителят е медиатор и подкрепящ процеса; акцентът при формиране на знания е „как“ и „защо“, водещ е процесът на пътуване към знанието. Методиката на преподаване и процесът на обучение, предвидени в Концепцията, съвпадат с парадигмите на преподаване на Глобално образование и Образование за развитие.

Придобиването на компетентности за прилагане на образованието за устойчиво развитие е една от заложените цели¹¹ на проекта на Закон за предучилищното и училищното образование. Проектът на закон определя училищната подготовка като съвкупност от компетентности – знания, умения и отношения, необходими за успешното преминаване в по-горна степен и за постигане

---

¹⁰ Виж Концепция за основните принципи и иновативни моменти в проекта за нов закон за предучилищното и училищното образование, стр. 11

¹¹ Виж Проект на Закон за предучилищното и училищното образование, Чл. 5, т.3

на целите на училищното образование¹². Като част от задачите на училищната подготовка са заложиени развитие на социални и граждански компетентности и умения за подкрепа на устойчивото развитие¹³.

Глобалното образование и Образованието за развитие не са изрично споменати в проекта на закон. Въведени са възможността за изучаване на Образование за развитие и гражданско образование, както и предмети от областта на интеркултурното и здравното образование¹⁴. Проектът на закон дава възможност чрез тях да се допълват теми, заложиени в учебното съдържание. Тези теми, както и заложените компетенции, дават широка рамка за въвеждане на проблеми и от Глобалното образование, и от Образование за развитие.

Компетентностите, свързани с устойчиво развитие и гражданско образование са предвидени като част от общо образователната подготовка¹⁵. Те, както и образованието за устойчиво развитие и гражданското образование са предвидени и като част от разширената подготовка, която развива отделни компетентности¹⁶.

Концепцията и проектът на закон предвиждат по-широка автономия при определяне на учебното съдържание на ниво училище. Въвежда се задължителна и разширена подготовка. Учебните програми за разширената подготовка според концепцията се разработват на ниво училище. Въвеждат се три раздела в учебния план – задължителни часове – раздел А, избираеми часове – раздел Б и факултативни – раздел В. В концепцията и в проекта на закон на национално ниво се определят учебните програми в раздел А и съотношението между часовете в трите компонента на учебния план.

¹² Пак там, чл. 73 (1)

¹³ Виж, Проект на закон за предучилищното и училищното образование, чл. 75 (1)

¹⁴ Пак там, чл. 74 (4)

¹⁵ Пак там, чл. 75 (1)

¹⁶ Пак там, чл. 80

В концепцията е заложена децентрализация, доколкото учебните програми за раздел Б се разработват на ниво училище. Предвидено е разширяване на знанията и уменията на учениците, включително с гражданско образование. Заложена а е и избираема подготовка в структурата на учебния план за обучение по непредметни социални и граждански умения, включително устойчиво развитие и екологично образование.

В проекта на Закона обучението по устойчиво развитие и гражданско образование сапредвидени в часовете в раздел Б. Раздел В е оставен за допълнителна подготовка¹⁷. Училищата определят сами учебните планове за разширената подготовка. Съдържанието на учебните програми по образование за устойчиво развитие и гражданско образование се определят от директора¹⁸. Допълнителната подготовка може да се тълкува и като подготовка за наваксване по задължителните предмети.

В концепцията е предвидена и задължителна актуализация на всеки четири години на учебното съдържание, което дава възможност за по-голяма актуалност на учебното съдържание.

Промяната на учебното съдържание на този етап е все още неясна. Една от заложените цели на Концепцията и на проекта за закон е съдържанието да отговаря на съвремените потребности. Концепцията и новият проект на закон предвиждат нови Държавни образователни стандарти. Те все още не са публично обявени и приети, така че не могат да се направят изводи за степента на промяна.

Въпреки това заложените промени в организацията на обучението, уменията, които образованието поставя за цел да развие у учениците и въведеното обучение за прилагане на устойчиво образование, дават възможност за включване на Образование за развитие и Глобално образование в училище.

---

¹⁷ Пак там, чл. 87(2), чл. 88

¹⁸ Пак там, чл. 80 (3) и (4)

Основни действащи лица в Европейския съюз, занимаващи се с Образование за развитие

Основните действащи лица в ОРПО включват Конкорд, Европейската конфедерация на неправителствените организации за развитие, както и Форумът за образование за развитие и повишаване на осведомеността (DEAR), който чрез своя проект за „Развитие и европейско участие за премахване на световната бедност“ (DEEEP) е основно действащо лице в дейностите по ОРПО.

Форумът за Образование за развитие и повишаване на осведомеността

Форумът за Образование за развитие и повишаване на осведомеността е една от основните работни групи на КОНКОРД, европейската конфедерация представляваща НПО-та, занимаващи се с развитие. Членовете на този форум, са посочени от националните платформи и мрежи и се срещат два пъти годишно, обикновено през пролетта и есента. Форумът разисква и установява общи стратегии за засилването на образованието за развитие в Европа.

Цели на форума

- Да повиши европейското обществено знание и разбиране за причините за глобалната бедност и неравенство и за тяхната обща взаимосвързаност;
- Да внесе образованието за развитие и повишаване на осведомеността в съответните национални и европейски политики, както и във формалното и неформално образование;
- Да предприеме координирани и съгласувани действия за повишаване на осведомеността и образование за развитие, включващи съгласуване между различните заинтересовани лица, както и между тези на националното и европейско равнище;
- Да осигури участието на граждански общества, както и това техните гледни точки да са взети под внимание във всеки следващ етап на политиката за развитие, процесите на програмиране и оценяване. Освен това да бъдат осигурени структурирани и прозрачни механизми за по-добър диалог между неправителствените организации и публичните институции;
- Да повиши квалификацията и капацитетът на учители и преподаватели, обучаващи в сферата на образованието за развитие и да засили връзката с образованието за устойчиво развитие;
- Да осигури равнопоставеността между половете;
- Да повиши активността на членовете на КОНКОРД в областта на образованието за развитие.

Форумът работи по следните теми:

- Образование за развитие
- Повишаване на чувствителността на общественото мнение
- Организиране на кампании
- Активно гражданство
- Глобално образование

Работни групи към Форума:

- Застъпничество
- Формално образование
- Комуникация
- Младешта и децата в образованието за развитие
- Качество и оценка

Добри практики за популяризиране на Образованието за развитие и на Глобалното образование в България

Популяризирането на Образованието за развитие и на Глобалното образование и в България става преди всичко чрез програма „Неправителствени актьори и развитието. Повишаване на осведомеността“ на ЕК, по която с проектни предложения кандидатстват и български неправителствени организации. По отношение на договорните условия Европейската комисия работи предимно с кандидата, който е отговорен за управлението на екип за изпълнението на проекта. Водещият кандидат носи цялата отговорност за представянето на средносрочния доклад и за управляване на бюджета и другите аспекти за изпълнението на проектите.

Важен принцип, присъстващ в двете програми е „съфинансирането“, което изисква потенциалните действащи лица да намерят съфинансиране за изпълнението на проекти в ЕС в размер на 25%. В някои страни правителството поема това съфинансиране, докато в България то е изцяло отговорност на гражданската организация, изпълняваща проекта.

Настоящото проучване представя няколко добри практики на популяризиране на Образованието за развитие и на Глобалното образование. Представените проекти дават информация, както за основните цели и дейности, така и срещнатите трудности и предизвикателства. Освен тези проекти в България има изпълнени и други, които поради съображение за дължината на текста, решихме да не представим.

Проект на организация Дружество за Обединените нации в България

Проект “Модел Обединени нации”

Моделът се прилата от 1999 г. В рамките на дългосрочна програма “Гражданско образование в духа на ООН”.

Моделът е предназначен за ученици на възраст между 13 и 18 години и за студенти.

Целта на модела е даване на знания за света, за основните предизвикателства, които държавите като членки на международни организации могат да посрещат по-успешно. Формиране на комуникативни и речеви умения, на умения за работа в екип

и за постигане на компромис в името на общите цели.

Симулационният Модел ООН е разпространен в целия свят и отговаря на цели за общуване, разбиране на проблемите на другите. Играта може да се използва за създаване на партньорства между училищата.

Стъпки на прилагане:

- Всяка година се провеждат национални ученически и студентски симулации по метода Модел Обединени нации.
- Дружеството на ООН поддържа национална мрежа от клубове за ООН за работа с ученици. В мрежата участват над 30 среднообразователни училища в страната и в София.
- Екип на Дружеството подготвя общи материали по темата, която е избрана за дискусия.
- Координаторите на клубовете помагат на учениците, членуващи в клуба, да се подготвят за ролите, които са им се паднали за участието в националната игра. В някои от училищата координаторите организират симулация на място, за да подберат най-добрите участници в националната игра.
- Моделът на ООН се провежда и със студенти. Те се самоорганизируют с помощта на ръководството на Младежката секция към Дружеството за ООН в България.

Делегатите в симулирания форум на ООН, представящи различни страни от света, натрупват по време на подготовката си за участие умения за откриване, подбор, анализ и синтез на информация за страната, за регионалните организации, в които тя членува, за мисия и цели на международната организация, в която се води дебатът. Те се научават да пишат и структурират логично изказване пред международен форум, като очертават общия проблем и защитят националния интерес. По време на дискусиите в симулирания форум те се учат да дебатират и да отстояват позицията, формулирана в разработения доклад. Работят в неформални групи, за да подготвят резолюция и там се учат да работят в екип. При гласуване на текстовете по резолюциите се учат да правят компромис, да преговарят, да търсят с партньори решения.

През изминалите 12 години и в двете младежки групи са провеждани модели по теми, свързани с Целите на хилядолетието за развитие, но най-често по проблеми на бедността.

Ресурси: www.unabg.org

Основни трудности и предизвикателства:

- За учениците подготовката изисква умения и знания, които не са получени непременно в съответния клас или училище.
- На националните срещи се открояват значителните разлики в равнището на обучение между различния тип училища. Ролята на учителя (координатор) е значителна.
- Поради липса на финансиране за по-устойчиво развитие, методът „Модел Обединени нации“ не се практикува така масово в българските училища, както например се случва с метода „Дебати“.

За контакт:

Ива Гарвалова – Досева

Проект на Фондация „ТАЙМ Екопроекти“

Проект „От бедност към благоденствие“

Главната цел на проекта е да повиши информираността и да промени нагласите на младите хора относно въпроси, свързани с развитието и относно това, как те биха подкрепили Целите на ООН за развитие на хилядолетието.

Проектът е насочен към младежи на възраст от 13 до 17 години и към учители. В проекта са обхванати над 30 училища от различни градове в страната – Ардино, София, Бургас, Дряново и др.

Проектът въвежда Образованието за развитие в училищата чрез няколко основни стъпки:

- Проучване на нуждите сред младите хора и учителите с цел да се изяснят техните нужди и да бъдат въввлечени в разработването на съдържанието на образователните пакети по проекта (P2PChallengePacks). В резултат на тази

дейност е изготвен доклад за вижданията и мотивацията на младите хора относно развитието, както и първоначални идеи за съдържанието на образователните пакети по проекта (P2PChallengePacks).

- Разработване на два образователни пакети с материали за учениците. Всеки пакет съдържа уроци с насоки, работни листове, задачи, графики, снимки и други ресурси. Материалите са насочени към Био разнообразие и бедност и Изменение на климата и икономика. Пакетите са издадени в тираж от 300 броя. Достъпни са на сайта на проекта, включително във версия за печат.
- Провеждане на седем обучения за учители за Образование за развитие и за преподаване на темите. В обученията са обхванати над 120 учители.
- Провеждане на уроци в училищата от учителите с подкрепата на екипа на проекта.
- Разработване на Младежка харта за развитие от ученици. По идеи на ученици от страните партньори по проекта е изготвена Харта с предложения за опозване на околната среда.
- Създаване на интернет страница: <http://www.poverty2prosperity.eu/bg/pages/p2p>. Сайтът съдържа Образователни пакети по проекта (P2PChallengePacks) и Младежката харта за развитие. Тя също така съдържа различни ресурси и материали за учители, и други организации и заинтересовани страни, които ще могат да бъдат използвани за различни информационни дейности и инициативи, свързани с въпросите, засегнати в "От Бедност към Благоденствие". Уебстраницата има пълна система за управление на съдържанието, която дава възможност на потребителите да качват информация на нея. Тя съдържа бързи идеи за уроци, идеи за учители, добри практики и дава възможност на младите да дават своя глас за различни въпроси по отношение на развитието.

Образователни ресурси:

Пакет 1: Био-разнообразие и бедност – изследва връзката между био-разнообразието и бедността, и това как действията на младите хора в ЕС могат да влошат или да облекчат бедността. Изследва как опазването на био-разнообразието се явява като ключово спрямо удовлетворяването на нуждите едновременно на развиващите се страни и на нуждите на гражданите на ЕС. Пакетът помага на

на учителите да изследват нагласите и идеите на младите хора в ЕС и в Субсахарска Африка.

Пакет 2: Изменение на климата и Икономика – образователните материали изследват как изменението на климата влияе на развиващите се страни и съответно как това се отразява върху икономическата дейност в страните от ЕС. Провокират към търсене на решения и действия, които да могат да балансират необходимостта от намаляване на емисиите на въглероден диоксид, но същевременно осигуряват правото на гражданите на света да постигнат по-добро качество на живот.

В резултат на проекта 4500 млади хора имат повишено разбиране за взаимодействията между ЕС и развиващите се страни, за това как техните действия могат да подпомогнат развиващите се страни, и имат самочувствието да изкажат мнението си пред вземащите решения. Качеството на образованието за развитие във всяка една страна партньор е подобро, чрез разработването на нови ресурси и предоставянето на обучение за 300 учители.

Основни трудности:

- Отделяне на човешки и финансов ресурс за преподаване на пакетите.
- Намиране на финансови средства за изпълнение на училищни проекти, създадени в следствие от проекта.
- Липса на заинтересованост от страна на училища и учители.

За контакт:

Камен Чипев
София 1000
ул. Рачо Димчев №4, ет. 2, ап. 2
Тел./факс: (+359 2) 9541080
e-mail: kamen@time-foundation.org

Проект на Глобална инициатива в психиатрията, Каритас България, Център за приобщаващо образование, Информационна мрежа БлуЛинк, Джендър проект в България и Сдружение за доброволчески труд - CVS

Проект “Да Научим – въвеждане на принципите на Образованието за развитие в българското училище”

Основната цел на проекта е въвеждане на Образованието за развитие в официалната образователна система на България.

Специфичната цел е създаването на модел за образование за развитие и неговото интегриране в съществуващите учебни програми.

Проектът се реализира в три области в страната – Благоевград, София и Стара Загора.

Проектът стъпва на три основни компонента, за да постигне своята главна цел: изграждане на капацитет в училище и в университета, разработване на учебни помагала за училищата, повишаване на осведомеността на обществото. Основният инструмент за популяризиране на образованието за развитие са Целите на хилядолетието за развитие.

Двадесет и четири учителя от единадесет училища и преподаватели от два департамента за квалификация и преквалификация на учители бяха въведени в темите за международното развитие, вкл. Целите на Хилядолетието. Като бъдещи обучители, те получиха подготовка по глобални теми от интерес за Образованието за развитие и методите и начините за преподаването му. Като последващ резултат, над 300 учителя от шест региона в страната бяха обучени в преподаване на глобални теми.

Теми от Образование за развитие бяха интегрирани в учебни часове. Учениците имаха възможност да научат за Целите на Хилядолетието и за глобални проблеми като промяна на климата, бедност, достъп до образование, приемане на различията. Водени от своите учители, те изградиха по-добри умения за критично мислене, анализиране, публично говорене.

Основавайки се на принципа, че към децата трябва да се отнасяме като към граждани днес, за да сме сигурни, че те ще бъдат такива, когато пораснат, бяха

бяха подготвени повече от сто деца и младежи - изследователи и младежи - доброволци.

Училищните настоятелства от училищата партньори бяха обучени за това как да подкрепят инициативи и доброволчески акции на своите деца, а над четиридесет журналиста обсъждаха икономическите, екологическите и социални взаимовръзки между нас „тук“ и други хора „някъде там“ през призмата на Целите на Хилядолетието.

За повишаване на обществената информираност по глобалните теми допринесоха доброволческите акции, организирани във всяко от училищата партньори и особено публичните събирания, на които по забавен и интерактивен начин бяха представяни Целите на Хилядолетието за развитие.

Ресурси:

- Тематичен сборник Целите на Хилядолетието за развитие.
- Въведение в интерактивните методи на преподаване на Образование за развитие.
- Помагало за трите училищни степени „С ръце и сърце около света“. Помагалата се стремят учениците да получат разбиране за факторите и посоките на развитие на глобалното общество, както и за своето място в отворения и взаимносвързан свят. Темите са представени през призмата на Целите на хилядолетието на ООН и на трудностите, с които се сблъскват различни общности в своето икономическо и обществено развитие. Помагалата са насочени предимно, но не само към учители по предметите география, човек и общество, етика, философия, история, биология, както и към класните ръководители или онези учители, които имат за задача да работят с класа в свободен час. Темите могат да бъдат разглеждани независимо една от друга, а така също и последователно. Помагалата не целят да натоварят учебния материал, а да дадат възможност на учителя да разнообрази своето преподаване, като същевременно въведат основни за глобалния млад гражданин понятия и умения. Освен в училище, темите са подходящи и за работа с младежи в извънучилищна, неформална среда.

Основни трудности:

- Мотивиране на училищата за дългосрочно участие в дейност по Образование за развитие.
- Твърде голяма натовареност на учениците при подготовката им по предметите от учебната програма.
- Подготовката в училище е ориентирана към получаване на добра оценка, без това непременно да е обвързано с овладяване на определени умения.
- Неуспех на направеното предложение за включване на Образование за развитие и Глобално образование като разширяващо и допълващо съдържание в новия Проект - закон за предучилищно и училищно образование.

За контакт:

Валентина Христакева

ГИП

Ул. Мальовица, 1

София 1000

Тел.: 02 987 7875

Email: vhristakeva@gip-global.org

www.gip-global.org

Проект на фондация „С.Е.Г.А. – Старт за ефективни граждански алтернативи”

Организацията работи по проекти за Глобално образование и Образование за развитие от 2008 година.

Проекти:

- Изграждане на капацитет за образование за развитие в новите страни членки от Централна и Източна Европа в партньорство с организации от Австрия, Гърция, Румъния, Чехия и Унгария;
- Да преподаваме Целите на хилядолетието с партньори от Кипър, Естония, Литва, България и Шотландия;
- Достъп до Образование за развитие - в партньорство с организации от Кипър, Естония, Литва, България и Шотландия.

Основните целеви групи са учители, младежи, доброволци, граждански организации. В проектите са участвали над 200 учители от различни градове – Габрово, Плевен, Шумен, София, Варна, Бургас, Смолян. В ателиета и училищни уроци са участвали над 500 ученика. В обученията за Глобално образование са били обхванати над 200 младежи и представители на граждански организации.

Подход:

- Провеждане на обученията за обучители – учители, младежи, доброволци за Глобално образование и Образование за развитие. Обучителните програми са разработвани за всяка отделна група.
- Национални обученията за младежи, учители и доброволци. Обученията включват теми по Глобално образование, подходи на преподаване, разработване на кампании и учебни планове.
- Международни обученията, организирани в партньорство с организации от ЕС. Международните обученията включват теоретична част за Глобално образование, представена от водещи експерти и практически ориентирани ателиета. В рамките на проектите са организирани едноседмични международни лагери с интензивна обучителна програма и три дневни интензивни обученията.
- Разработване на образователни ресурси за Глобално образование. Ресурсните материали са предназначени за преподаватели и обучители. Ориентирани са към деца от начална степен и ученици от гимназиален и прогимназиален етап. Всички обучителни материали са дискутирани и тествани с / от учители и ученици.
- Наръчник Глобално образование – разработен в партньорство с организации от Австрия, Гърция, Румъния, Унгария и Чехия.
- Учебни планове, разработени от учители – учебните планове, представят за ученици от II-ри до VIII клас Целите на хилядолетието. Предназначени са за задължителната учебна програма. Повече информация на <http://rc.cega.bg/>.
- Провеждане на интерактивни занимания с ученици, младежи и доброволци по теми, свързани с Глобално образование. Ателиета с ученици и младежи могат да бъдат част от учебната програма или извънкласни занимания. Провеждани са в часовете по География и икономика, Английски език, Час на класния, Български език и литература. Уроците са провеждани от учители, автори, на учебни планове и участвали в обученията, или от експерти към фондация С.Е.Г.А.

Образователни ресурси:

- Наръчник за преподаване на Глобално образование. Състои се от 6 модула: Глобализация, Граници, Образование, Нужди и начин на живот, Медии и Конкуренция и сътрудничество. Всеки модул съдържа кратка теоритична част от интерактивни техники с инструкции за провеждането им, материали и примерни въпроси за обсъждане. Достъпен при запитване на cega@cega.bg на български, английски и немски език;
- Ресурсен пакет “TeachMDGs”. Той е разработен, за да помогне на учениците да разберат глобалните връзки и да осъзнаят как тези връзки влияят върху ежедневието им. Пакетът си поставя за цел да добави глобална перспектива в училищата и класните стаи. Пакетът цели да даде основа за обучение на учениците като активни и отговорни глобални граждани. Достъпен в електронен вариант при запитване на cega@cega.bg на български и английски език.
- Учебни планове по Целите на хилядолетието – разработени от учители за часове II клас III клас, биология V – VIII клас, Философия, Икономика и География. <http://rc.cega.bg/>.
- Наръчник “GetGlobal!”. Get Global! е наръчник за учители, който показва как да се преподава и оценява активното глобално гражданство в класната стая. Той позволява на учениците от разсъждение върху важен за тях проблем да преминат към планиране и действие, както и да осмислят изпълнението и да оценят своята работа. Наръчникът съдържа редица иновативни упражнения, базирани на участието, които популяризират подход, фокусиран повече върху уменията, отколкото върху съдържанието. Упражненията могат да се използват както в различни учебни предмети, така и с всички възрастови групи. Достъпен в електронен вариант при запитване на cega@cega.bg на български език.
- Образователни ресурси за преподаване на Глобално образование, достъпни в офиса на С.Е.Г.А. за различни възрастови групи от I до XII клас. Част от темите са: ресурси за преподаване в часовете по география V и VI клас, уроци по Целите на хилядолетието; Граждани на света – практически наръчник за класната стая; Водни ресурси – местни и световни проблеми и др..

За контакти и информация:

Люба Батембергска - liuba@cega.bg

Владислав Петков - vladi@cega.bg

Фондация „С.Е.Г.А. – Старт за ефективни граждански алтернативи”

София 1000, ул. Княз Борис I, №85, ет. 2.

тел. 02 988 36 39

www.cega.bg

Изводи

- Предвидената автономия на училищата дава възможност за въвеждане на Образование за развитие и Глобално образование в избираемите часове в раздел Б от учебния план;
- Необходимо е разработване на обучителни ресурси и изграждане на капацитет на учители за преподаване на Образование за развитие и Глобално образование, за да се използват възможностите за въвеждането им в училище;
- Глобалното образование и образованието за развитие остават извън промените в нормативната рамка, но регулациите дават възможност за прилагането им в училище;
- Извънкласните дейности и инициативата на учители са основните механизми за включване на Образование за развитие и Глобално образование в момента;
- Има възможност за включване на теми, свързани с Образование за развитие и Глобално образование в предметите география и икономика, свят и личност и философия;
- Международното сътрудничество не е разгледано като част от ангажиментите на ЕС и държавата;
- В училище не се възпитава и не се въвежда понятието глобално гражданство;
- Проблемите на развиващите се страни са слабо застъпени в училищното образование, като не се свързват с ангажменти за решаването им.

Заклучение

Настоящото проучване е първи опит да се систематизира направеното досега в България по отношение на Образованието за развитие и Глобалното образование. Този тип образование отговаря едновременно на нуждите на новата глобална среда и на търсенията на нашите ученици. А децата ни заслужават да получат ориентири за своето място и роля в променящия се свят на активен обмен на информация, межкултурно общуване и нови отговорности.

Въпросът доколко това тяхно търсене е осъзнато от нас – онези, от които зависи да поставяме основите и да даваме нови посоки за развитие в българската образователна система, не получава задоволителен отговор. Образованието за развитие и Глобалното образование представляват уникална комбинация от знания, умения и ценности, представени по интерактивен начин и с това те са възможност за качествени промени в преподаването. Въпреки това, техните основни принципи и концепции не са застъпени в учебните програми. За учителите ни е необходима допълнителна квалификация, но тя също е встрани от дневния ред. Инициативата засега е поета от гражданските организации, които реализират обучения на учители и директна работа с ученици, а така също разработват и обучителни ресурси в помощ на преподаването. Предстои това своеобразно просветителско дело да бъде подето и развито от инициативни директори на училищата в страната и да бъде признато и подкрепено от държавата, в лицето на Министерство на образованието, младежта и науката. Новият закон за предучилищното и училищното образование и Държавните образователни стандарти, могат да бъдат добра отправна точка, за промяна в нагласите, както у децата така, и във всички, заети с образование в Р България.